

O. SZCZEPAN T. PRAŚKIEWICZ OCD

Kolegium Relatorów Dykasterii Spraw Kanonizacyjnych, Watykan

<https://orcid.org/0000-0003-4103-0735>

EDYTA STEIN (TERESA BENEDYKTA OD KRZYŻA) – PATRONKA NA NASZE CZASY

EDITH STEIN (TERESA BENEDICTA OF THE CROSS) –
A SAINT FOR OUR TIMES

ABSTRACT:

Nawiązując do obchodzonego w 2022 r. stulecia chrztu Edyty Stein, a nadto do 80. rocznicy jej śmierci w komorze gazowej, artykuł przywołuje zasadnicze elementy orędzia tej *córy Izraela i córny Karmelu*, zakonu, w którym nosiła imię Teresa Benedykta od Krzyża. Przedstawia najpierw świętą męczennicę jako patronkę dialogu chrześcijańsko-żydowskiego, następnie – w myśl decyzji św. Jana Pawła II – jako patronkę Europy i w końcu jako patronkę kobiet. Znaczny fragment artykułu stanowi rozważanie o możliwości nadania św. Teresie Benedykcie od Krzyża, jako piątej kobiecie i trzeciej karmelitanke bosej, tytułu doktora Kościoła, z zaznaczeniem, że mogłaby ona być w tym gronie rozpoznawalna jako *doctor crucis*. Studium wieńczy refleksja o Edycie Stein – Teresie Benedykcie od Krzyża, obrończyni prawdy, wszak według wypowiedzi samej świętej, poszukiwanie prawdy jest poszukiwaniem Boga, i odwrotnie, obrona prawdy staje się obroną praw Bożych.

With reference to the centenary of Edith Stein's baptism, celebrated in 2022, and 80 years after her death in the gas chamber, the article recalls the essential elements of the message of this Daughter of Israel and Daughter of the Carmel, the order in which she took the religious name Teresa Benedicta of the Cross. It first presents this holy martyr as a patron saint of the Christian-Jewish dialogue, then patron saint of Europe, proclaimed by St John Paul II, and eventually also as patron of women. A significant part of the article is an examination of the possibility of St Edith Stein to be the fifth woman and the third Discalced Carmelite to receive the title of Doctor of the Church, with an indication that she could be recognised as *Doctor Crucis* in this group. The study ends with a reflection about Edith Stein as a defender of truth. After all, she said it herself that all those who seek truth, seek God, and that the defence of truth becomes the defence of God's laws.

Przypadające w 2022 r. setna rocznica chrztu św. Teresa Benedykty od Krzyża – Edyty Stein (1.01.1922), a nadto osiemdziesiąta rocznica jej śmierci w komorze gazowej obozu Auschwitz-Birkenau (9.08.1942) są dobrą okazją do pochylenia się nad wymową jej życia i śmierci, a nade wszystko nad jej przesłaniem dla naszych czasów. W artykule podjęta została próba wydobycia z orędzia tej córny Izraela i córny Karmelu¹ tych elementów, które mogą rzucić czytelne światło na nasze niełatwe czasy, czyniąc ją ich patronką.

¹ A. Russo, *Figlia di Israele e figlia del Carmelo. Pagine di un cammino interiore di Edith Stein*, Milano 2000. „córą Izraela” nazwał Edytę Stein (Teresę Benedyktę od Krzyża) papież Jan Paweł II

1. Patronka dialogu chrześcijańsko-żydowskiego

Edyta Stein nazywana jest wielką córą Izraela i równocześnie córą powstałego na Górze Karmel w Galilei zakonu karmelitańskiego. Urodziła się bowiem w rodzinie żydowskiej, była studentką słynnego profesora Edmunda Husserla, wpisała się w dzieło emancypacji kobiet i jakkolwiek została chrześcijanką i karmelitanką bosą, poszła do końca bolesną drogą męczeństwa swoich rodaków, oddając podobnie jak inni Żydzi swe życie w komorze gazowej podczas Holokaustu w Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau.

Często mówił o niej św. Jan Paweł II, papież Polak, który do śmierci przyjaźnił się ze swym żydowskim ziomkiem z Wadowic Jerzym Klugerem² i który jako pierwszy następca św. Piotra nawiedził rzymską synagogę, stanął pod Murem Płaczu jerozolimskiej świątyni i oddał hołd ofiarom Holocaustu w Yad Vashem w Jerozolimie. Spośród wielu wypowiedzi wielkiego papieża³ przytoczmy najpierw jego słowa ze spotkania z Żydami w Moguncji w listopadzie 1980 r., gdzie Jan Paweł II mówił o potrzebie wzajemnego szacunku i miłości pomiędzy ludźmi i zachęcał wszystkich do pielęgnowania takich właśnie postaw: „W tym duchu wzajemnej miłości – powinni trwać także i chrześcijanie, którzy niejednokrotnie, mimo ucisku i narażania własnego życia rozumieli cierpienia swych żydowskich braci i spieszyli im z pomocą. Pragnę w tej chwili przywołać ich pamięć i wyrazić względem nich słowa podziękowania. Szczególnie zaś czynię to względem tych, którzy, podobnie jak np. Edyta Stein, w zakonie siostra Teresa Benedykta od Krzyża, jako chrześcijanie, w poczuciu swojej przynależności do narodu żydowskiego poszli do końca bolesną drogą męczeństwa swych braci i siostr. Chwała ich będzie zawsze żywa”⁴.

Życie Edyty Stein wyrażało się poprzez odważne szukanie prawdy, poprzez zaangażowane uczestnictwo w intelektualnym i kulturowym zmaganiu się o prawdziwy obraz człowieka, poprzez głęboką wiarę w sens etycznych zasad ogólnoludzkiego współżycia, poprzez miłość zarówno do Kościoła, jak i do narodu żydowskiego, z którego losem się utożsamiała aż do męczeńskiej śmierci w komorze gazowej: „Zwróciłam się do Zbawiciela i powiedziałam Mu, że wiem dobrze, jaki był Jego krzyż, który teraz został złożony na ramiona mego Żydowskiego Narodu. Większość tego nie rozumie, ale ci, co otrzymali łaskę zrozumienia, powinni zaakceptować krzyż w imieniu wszystkich. Czułam się do tego gotowa i tylko

---

w dniu jej beatyfikacji 1 maja 1987 w Kolonii – por. <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/jan-pawel-ii/jan-pawel-ii-przemowienia-i-homilie/jan-pawel-ii-przemowienia-i-homilie-homilie-na-beatyfikacje-i-kanonizacje-osob-konsekrowanych/1987-05-01-kolonia-homilia-wygloszona-podczas-beatyfikacji-siostry-teresy-benedykty-od-krzyza-edyty-stein-22241/> [dostęp: 1.06.2022].

² G.F. Svidercoschi, *Il papa e l'amico ebreo. Storia di un'amicizia ritrovata*, Città del Vaticano 2014.

³ Te papieskie wypowiedzi zgromadził m.in. ks. W. Chrostowski w: *Żydzi i judaizm w nauczaniu Jana Pawła II 1978–2005*, Warszawa 2005.

⁴ Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli wspólnoty żydowskiej podczas pielgrzymki apostolskiej do RFN. Moguncja, 19 listopada 1980 r.*, Acta Apostolicae Sedis 73 (1981), s. 79; W. Chrostowski, *Żydzi i judaizm...*, s. 65.

prosiłam Pana, aby mi objawił, w jaki sposób mam to uczynić. Po zakończeniu adoracji byłam pewna, że zostałam wysłuchana⁵. Autorka tych słów wiosną 1939 r. poprosiła przełożoną o pozwolenie, aby mogła oddać się Chrystusowi jako ofiara ekspiacyjna. W międzyczasie pisała ona – na marginesie dzieł wielkiego mistyka hiszpańskiego, św. Jana od Krzyża – swój słynny traktat *Scientia crucis – Wiedza krzyża*. Zaznaczyła, że „prawdziwą wiedzę krzyża zdobywa się tylko wtedy, gdy się samemu do głębi doświadczy krzyża”⁶. I dodała: „Od początku byłam o tym przeświadczona i powiedziałam z całego serca: *Ave crux, spes unica* (Witaj, krzyżu, nadziejo jedyna)”⁷. W końcu lipca 1942 r., na trzy dni przed aresztowaniem wyznała: „Cokolwiek się stanie, na wszystko jestem gotowa. Nie trzeba się o mnie martwić. Jestem przecież w rękach Bożych. (...) Świat składa się z przeciwności, ale w końcu nic z tych przeciwności nie pozostanie. Ostoja się tylko wielka miłość. (...) Idziemy za nasz Naród! Gdybym nie podzieliła losu mych braci, moje życie byłoby zmarnowane. (...) Twój lud, Panie, Twego Izraela biorę głęboko w moje własne serce, w ukryciu modląc się i spalając w ofierze”⁸.

Z takimi uczuciami i z takim nastawieniem wewnętrznym Edyta Stein, córka Izraela i córka Karmelu szła do komory gazowej w Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau. Dlatego jawi się nam dziś ona jako szczególne ogniwo łączności między chrześcijanami i ich „starszymi braćmi w wierze w jedynego Boga Jahwe” – według słów, jakimi Jan Paweł II określił Żydów podczas wspomnianej już wizyty w synagodze w Rzymie⁹, jawi się jako patronka dialogu chrześcijańsko-żydowskiego¹⁰.

2. Patronka Europy

Gdy w październiku 1999 r. św. Jan Paweł II postanowił do grona patronów Europy, którymi dotychczas byli tylko mężczyźni (św. Benedykt z Nursji i święci apostołowie Słowian Cyryl i Metody) dołączyć trzy kobiety, początkowo – co dziś nie jest już tajemnicą – zamierzał, by zostały nimi św. Katarzyna ze Sieny, św. Brygida Szwedzka i św. Jadwiga, królowa Polski¹¹. Pierwsza wymodliła

⁵ E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, Kraków 2005, s. 220.

⁶ Teresa Benedykta od Krzyża – E. Stein, *Światłość w ciemności*, t. 1, Kraków 1977, s. 280.

⁷ Tamże; por. Św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Autoportret z listów (1933–1942)*, Kraków 2003, s. 726 (list nr 710, do Antonii Engelmanna, bez daty).

⁸ Teresa Benedykta od Krzyża – E. Stein, *Światłość w ciemności*, t. 1, s. 282.

⁹ W. Chrostowski, *Żydzi i judaizm...*, s. 109.

¹⁰ *Erinnere dich – vergiss es nicht. Edith Stein – christlich-jüdische Perspektiven*, red. W. Herbstrith, Annweiler–Essen 1990 lub w wersji angielskiej: *Christian and Jewish Perspectives in Edith Stein*, red. W. Herbstrith, Washington 1998.

¹¹ Wątek ten jest obecny nawet w oficjalnym biografii św. Jadwigi, opracowanym z okazji jej kanonizacji przez Kongregację Spraw Kanonizacyjnych i umieszczonym na jej stronie internetowej. Czytamy w nim: „Per noi cattolici [Edvige] può essere considerata, come Brigida di Svezia, *patrona d'Europa*, come ha osservato il papa nell'omelia in occasione della canonizzazione”. Zob. <https://www.causesanti.va/it/santi-e-beati/edvige.html> [dostęp: 1.06.2022].

zażegnanie schizmy awiniońskiej i wniosła do patronatu starego kontynentu miłość do papieża – „*dolce Cristo in terra*”. Druga zwraca uwagę Europejczyków na kraje skandynawskie i przywołuje ich chrześcijańską tożsamość jeszcze sprzed reformacji luterńskiej. Trzecia zaś miała wnieść do patronatu europejskiego kraje Europy Centralnej (Polskę i Austro-Węgry, a przez chrzest Litwy także kraje bałtyckie, którym patronuje)¹². Jakież było zaskoczenie, gdy w oficjalnym liście apostołskim Jana Pawła II z 1 października 1999 r. jako trzecia współpatronka Starego Kontynentu, zamiast św. Jadwigi, pojawiła się św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein). Papież uniknął tym samym możliwego oskarżenia o stronniczość, o to, że jako Polak promuje królową Polski. Równocześnie jednak wniósł do patronatu europejskiego świętą bliższą nam w czasie, bo żyjącą w XX w.; co więcej – wniósł dramat dyktatur tegoż XX w. i kwestię Holocaustu. W wy tłumaczeniu swej decyzji św. Jan Paweł II napisał: „Ogłosić dzisiaj [Edytę Stein, męczennicę Oświęcimia] współpatronką Europy, znaczy wznieść nad Starym Kontynentem sztandar szacunku, tolerancji i otwartości, wzywając wszystkich ludzi, aby się wzajemnie rozumieli i akceptowali, niezależnie od różnic etnicznych, kulturowych i religijnych, oraz by starali się budować społeczeństwo prawdziwie braterskie”¹³.

3. Patronka kobiet

W epoce, w której żyła Edyta Stein, coraz silniejsze były ruchy feministyczne, domagające się przede wszystkim równouprawnienia kobiet i niecierpiąca zwłoki stawała się potrzeba poważnej i szczerzej refleksji nad misją kobiety z perspektywy wiary. Edyta Stein zajęła się głównie tym problemem w swych odczytach, wygłaszanych w Niemczech oraz w krajach sąsiednich. Jej nauczanie jest niejako prorocze i może stanowić chrześcijański kontrapunkt wobec ideologii gender i ruchów LGBT.

W 1932 r. Edyta Stein rozpoczęła pracę jako profesor w Katolickim Instytucie Akademii Pedagogicznej w Münster, gdzie opracowała traktat i prowadziła zajęcia z antropologii teologicznej. Podjęła swą refleksję po to, by uświadomić współczesnej sobie kobiecie jej właściwe powołanie naturalne oraz nadprzyrodzone, jej miejsce w społeczeństwie, w polityce i w Kościele. Bardziej niż całkowitego równouprawnienia Edyta domagała się tak dla mężczyzny, jak i dla kobiety jednakowej godności, związanej z urzeczywistnianiem różnych powołań, zgodnych

¹² Zacytujmy, chociażby tylko dla przykładu: „Choć św. Jadwiga żyła w XIV wieku, to jednak do dzisiaj stanowi przykład twórczej i niezwykle dynamicznej aktywności świeckich w Kościele. Patronuje środkowo-wschodniej Europie, jest nazywana matką trzech narodów: polskiego, litewskiego i węgierskiego”. Zob. <https://swjadwigalublin.pl/patronka-sw-jadwiga-krolowa/> [dostęp: 1.06.2022].

¹³ Jan Paweł II, *Motu proprio quibus Sancta Birgitta de Suetia, Sancta Catharina Senensis et Sancta Teresia Benedicta a Cruce continentis Europae compatronae proclamantur*, Acta Apostolicae Sedis 97 (2000), s. 228.

z różnicami fizycznymi, psychicznymi i duchowymi, charakterystycznymi dla obu płci. Według niej kobieta odgrywa rolę centralną i nie do zastąpienia w różnorodnych sektorach działalności ludzkiej. Zadania kobiety w dziedzinie wychowania i formacji są niezmiernie ważne.

W refleksji Edyty Stein jest jeszcze dodatkowy, bardzo ważny element misji każdej kobiety – macierzyństwo. Píše ona: „Organizm cielesno-duchowy kobiety jest uformowany do macierzyństwa (...). Udział kobiety w nadprzyrodzonym macierzyństwie Kościoła polega jeszcze na czymś więcej. Jest ona powołana do współdziałania w budzeniu i rozwijaniu życia łaski [w dzieciach – S.T.P.], stanowi więc bezpośredni organ nadprzyrodzonego macierzyństwa, uczestniczy w samym tym macierzyństwie nadprzyrodzonym. I nie jest w tym ograniczona do swoich własnych dzieci. W sakramencie małżeństwa mieści się najpierw powołanie małżonków do wzajemnego pomagania sobie w życiu. Poza tym zadaniem gospodyni domu jest obejmowanie swą troską macierzyńską wszystkich pozostających pod jej opieką. A wreszcie każdy chrześcijanin jest powołany do budzenia i krzewienia życia wiary w duszach wszędzie, gdzie jest to możliwe. Kobieta – dzięki wyznaczonej jej szczególnej pozycji wobec Pana – jest przecież powołana do tego w szczególny sposób”¹⁴.

Macierzyńskość lub ojcostwo duchowe są cechami określającymi misję, ponieważ można je utożsamić z wezwaniem – powołaniem każdego człowieka do upodobniania się do obrazu Stwórcy, który chce zjednoczyć wszystkich ludzi, aby obdarzyć ich swym zbawieniem: „Każdy [mężczyzna czy kobieta – S.T.P.] jest powołany do naśladowania Chrystusa. Im dalej znajdzie się na tej drodze, tym bardziej upodobni się do Chrystusa, ponieważ Chrystus jest ideałem ludzkiej doskonałości, w którym nie ma żadnych jednostronności i braków; a ponieważ w Nim połączone zostały ze sobą przymioty natury męskiej i natury kobiecej i usunięte wszelkie słabości, to również Jego wierni naśladowcy będą coraz bardziej wyznoszeni ponad granice natury. (...) Tak więc naśladowanie Chrystusa prowadzi do wypełnienia pierwotnego powołania, którym jest odzwierciedlenie w sobie obrazu Boga (...) Ojca w duchowym ojcostwie i macierzyństwie przez rodzenie i wychowywanie dzieci dla królestwa Bożego. Wzniesienia się ponad granice natury, będącego najwznioślejszym darem łaski, nigdy jednak nie można osiągnąć w samodzielnej walce z naturą i przez negowanie naturalnych przez pokorne podanie się ustanowionym przez Boga prawom”¹⁵.

Zauważmy, że znany dominikański teolog, Abelardo Lobato, rektor Wydziału Teologicznego w Lugano w Szwajcarii, podczas kongresu międzynarodowego *Nowy feminizm dla nowego tysiąclecia*, zorganizowanego przez Papieskie Ate-neum „Regina Apostolorum” 19 maja 1999 r. w Rzymie, powiedział: „Wraz z Simone de Beauvoir i Simone Weil, Edith Stein jest jedną z najznamienitszych kobiet

¹⁴ Św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Kobieta. Pytania i refleksje*, Kraków 2015, s. 338-339; Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Kobieta. Jej zadanie według natury i łaski*, Tuchów 1995; F.J. Sancho Fermín, *Edith Stein. Modelo de mujer cristiana*, Burgos 1998.

¹⁵ Św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Kobieta. Pytania...*, s. 140.

XX w., znanych ze swej twórczej myśli, talentu filozoficznego oraz szczególnego wyczulenia na kwestię kobiety¹⁶.

Jakkolwiek Edyta Stein – Teresa Benedykta od Krzyża, współpatronka Europy, nie została formalnie ogłoszona patronką kobiet, jej myśl w odniesieniu do misji kobiety w Kościele i w świecie jest ciągle przedmiotem nowych studiów i analiz i odgrywa ona niezastąpioną rolę, będąc źródłem twórczych inspiracji i chwalebnych inicjatyw. Nie przywołując tychże inicjatyw zagranicznych, nie sposób nie wskazać polskich, jak Centrum Badań im. Edyty Stein na Wydziale Antropologii i Kulturoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu¹⁷, Towarzystwa im. Edyty Stein we Wrocławiu (z oddziałem w Lublińcu)¹⁸, Miejskiego Ośrodka Kultury w Dusznikach Zdroju, gdzie Edyta spędziła swoje wakacje w 1912 r.¹⁹, czy Centrum Kultury Duchowej „Communio Crucis” im. Edyty Stein przy Karmelitańskim Instytucie Duchowości i takiegoż Stowarzyszenia w Krakowie²⁰.

4. Doktor Kościoła?

Już 23 lata temu, w maju 2000 r., cytowany wcześniej o. prof. Abelardo Lobato OP podczas wspomnianej konferencji na temat feminizmu stwierdził, że św. Edyta Stein może otrzymać tytuł doktora Kościoła, ujawniając, że św. Jan Paweł II poprosił teologów o opinię w tej sprawie. Wiadomość tę powielił oficjalny biuletyn informacyjny Kurii Generalnej Zakonu Karmelitów Bosych²¹, a nadto

¹⁶ *Communicationes Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*, Roma 3 (2000), nr 89, s. 125.

¹⁷ Jego twórczynią jest prof. dr hab. Anna Grzegorzczuk, z której studiów przywołajmy chociażby następujące: *Kobieta Światła. Kwestia prawdy i feminizmu w pismach E. Stein*, w: Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła? Materiały z sesji naukowo-pastoralnej, red. W. Tochmański, Kraków 2003, s. 20-38; *Nauka Edyty Stein o kobiecie wobec współczesnych tendencji feministycznych*, <https://teologiapolityczna.pl/anna-grzegorzczuk-nauka-edyty-stein-o-kobiecie-wobec-wspolczesnych-tendencji-feministycznych> [dostęp: 1.06.2022]; *Edyta ukazuje kobietę w pełnym blasku i formacie*, https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/gk201206_przyjazn [dostęp: 1.06.2022].

¹⁸ Założył je dr inż. Marian Łukaszewicz. W dniach 10–12.10.020 r. Towarzystwo zorganizowało konferencję naukową pt. *Osoba i pleć. Doświadczenie i nauczanie Edyty Stein wobec dzisiejszych prądów ideowych* – por. <http://edytastein.org.pl/pl/konferencja-naukowa-2020-2/> [dostęp: 1.06.2022] oraz <https://wroclaw.gosc.pl/doc/7877256.Edyta-Stein-kobiecosc-i-meskosc> [dostęp: 1.06.2022].

¹⁹ Propagatorem Edyty Stein jest tam wielki lokalny pasjonat historii Dariusz Giemza. Spośród wielu podjętych inicjatyw szczególną wagę miała konferencja o aktualności przesłania Edyty Stein, także w kwestii feminizmu: <https://wroclaw.ipn.gov.pl/wro/aktualnosci/167804,Konferencja-powsiecona-Edycie-Stein-Patronce-Europy-Duszniki-Zdroj-12-lipca-2022.html> [dostęp 1.06.2022].

²⁰ Pomysłodawcą i dyrektorem Centrum był o. dr hab. Marian Zawada OCD, a prezesem Bogusława Stanowska Cichoń: <https://www.karmel.pl/instytucje/centrum-kultury-duchowej-communio-crucis-im-sw-edyty-stein-wspolpatronki-europy/> [dostęp: 1.06.2022]. W Centrum podejmowano refleksję m.in. na następujące tematy, zawsze związane z jego patronką: *Teologiczna wizja kobiecości, Małżeństwo jako powołanie kobiety, Maryjny i eklezjalny wymiar powołania kobiety* i inne.

²¹ *Communicationes Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*, Roma 3 (2000), nr 89, s. 126.

przeniknęła ona do licznych publikacji, także naukowych, sprawiając, że Edyta Stein występuje jako kandydatka do tytułu doktora w nawet w wydanych po dwutysięcznym roku encyklopediach, np. w *Wielkiej Encyklopedii PWN*²² czy także w PWN-owskiej encyklopedii *Religia*²³.

W lipcu 2000 r. z prośbą o nadanie tytułu doktora Kościoła trzeciej karmelitanice bosej wystąpił do papieża Jana Pawła II Trzeci Kongres Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych Prowincji Krakowskiej²⁴. Postanowiono zbierać wśród wiernych podpisy popierające tę inicjatywę, zwracając się wcześniej „pisemnie do biskupów ordynariuszy o pozwolenie na zorganizowanie takiej działalności promocyjnej na terenie ich diecezji”²⁵. Wówczas ks. kard. Franciszek Macharski, metropolita krakowski, zaproponował opatrnościowo, „aby Świecki Karmel, wraz z całą rodziną karmelitańską i zainteresowanymi osobami, zanim rozpocznie zbieranie podpisów pod petycją do Ojca Świętego, przyjrzał się teologicznemu i pastoralnemu rozumieniu takiej akcji duszpasterskiej, jak i duchowemu przesłaniu Współpatronki Europy”²⁶.

Podjmując tę sugestię, 22 marca 2003 r. zorganizowano w Karmelitańskim Instytucie Duchowości w Krakowie sesję naukowo-pastoralną pt. *Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła?* Specjaliści i znawcy zagadnienia wypowiedzieli się w tej kwestii jednoznacznie i podjęli próbę zasygnalizowania elementów „doniosłej doktryny” w orędziu św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein oraz wpływu jej przesłania na życie wierzących, co stanowi „conditio sine qua non” w przyznawaniu tytułu doktorskiego w Kościele.

W tym samym 2003 r. nad stosownością skierowania do Ojca Świętego prośby, aby św. Teresa Benedykta od Krzyża została wpisana w poczet doktorów Kościoła, zastanawiała się nawet Kapituła Generalna Karmelitów Bosych obradująca w Ávili. Do kapituły wpłynął bowiem w tej sprawie list od Carmelite Studies Institute z Waszyngtonu, poparty przez całą Waszyngtońską Prowincję Zakonu. Prezydium kapituły podało propozycję, by wystosowanie takiej prośby do papieża odłożyć na jakiś czas, gdyż wówczas zbyt świeżą była jeszcze sprawa zaliczenia w poczet doktorów św. Teresy od Dzieciątka Jezus, a ponadto uznano, że nie jest jeszcze powszechnie znane przesłanie św. Teresy Benedykty, jak się tego wymaga od kandydatów do doktoratu. W końcu uznano, że trzeba dokończyć dzieła krytycznego wydania wszystkich pism świętej oraz zatroszczyć się o ich przekłady na ważniejsze przynajmniej języki i publikować studia o Edycie Stein, aby jej nauczanie było dane do poznania całemu Kościołowi²⁷. W dyskusji na sesji XVII z 13 maja 2002 r. wielu uczestników kapituły podkreślało ważność przesłania św. Teresy Benedykty dla naszych czasów i zachęcało do jego propagowania

²² *Wielka Encyklopedia PWN*, red. J. Wojnowski, t. 7, Warszawa 2002, s. 257.

²³ *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, t. 3, Warszawa 2001, s. 247.

²⁴ Zob. *Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła? Materiały z sesji naukowo-pastoralnej*, red. W. Tochmański, Kraków 2003, s. 3.

²⁵ Tamże, s. 3-4.

²⁶ Tamże, s. 4.

²⁷ *Acta Capituli Generalis Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*, Abulae 2003, s. 103.

we wszystkich naukowych i duszpasterskich ośrodkach zakonu, podając przykłady środowisk szczególnego zainteresowania duchowością tej Córki Izraela i Córki Kościoła (John Sullivan w USA, Didier M. Golay we Francji; Eduardo Sanz w Hiszpanii, Jakov Mamić w Chorwacji, Ulrich Dobhan w Niemczech, Ryszard Żak w Burundi i Gregory D'Souza w Indiach)²⁸. Dyskusję zakończył swoją wypowiedzią Szczepan T. Praśkiewicz, stwierdzając, że propozycja prezydium kapituły jest w tym momencie najlepszym rozwiązaniem i zbiega się ona z wypowiedzią arcybiskupa krakowskiego, kard. Franciszka Macharskiego, który Świeckiemu Zakonowi Prowincji Krakowskiej zasugerował, aby przed zwracaniem się do Stolicy Apostolskiej o przyznanie św. Edycie Stein doktoratu studiować jej doktrynę i propagować jej przesłanie, aby stało się ono patrymonium całego Kościoła, co jest niezbędnym warunkiem, by kandydat mógł normalną drogą otrzymać najwyższy tytuł w Kościele²⁹. Decyzja kapituły była więc tożsama z propozycją jej prezydium.

Nauczanie św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein, to prawda, nie jest znane jeszcze tak powszechnie jak np. orędzie terezańskie. Zaczyna ono jednak docierać do coraz to odleglejszych zakątków świata i wywiera niezatarty wpływ na duchowość trzeciego tysiąclecia. Potwierdza to tłumaczenie jej pism na coraz to liczniejsze języki, jej obecność w internecie, mnożące się naukowe studia, naukowe i popularne książki i artykuły o jej życiu i nauce³⁰, sympozja, sesje i tygodnie duchowości organizowane, by zgłębić jej doktrynę³¹. Na katolickich (i nie tylko) uniwersytetach powstają katedry Edyty Stein i instytuty promujące jej orędzie i nie brak też stwierdzeń, że dzięki swojemu listowi do Piusa XI³² stała się ona

²⁸ Tamże, s. 103-104.

²⁹ Tamże, s. 104.

³⁰ Zbiera ich tytuły i recenzuje każdego roku ważniejsze z nich Edith Stein Jahrbuch w Monachium – por. Edith Stein Jahrbuch, <https://www.karmelocd.de/angebote/literatur-und-publikationen/edith-stein-jahrbuch.html> [dostęp: 1.06.2022].

³¹ Przywołajmy niektóre z tych prekursorskich inicjatyw ostatniego czasu, którymi były: sesja na ówczesnej Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie pt. *Odkrywanie Boga* w 1997 r. (materiały wydano w: *Odkrywanie Boga. Święta Teresa Benedykta od Krzyża*, red. J. Machniak, J.W. Gogoła, Kraków 1998); rzymskie sympozjum z 1998 r. pt. *Edith Stein. Testimone di oggi, profeta per domani* (z aktami opublikowanymi przez księgarnię watykańską w 1999 r. pod tym samym tytułem); wystawa urządzona w 2000 r. w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu z cyklem konferencji o świętej, wydanych drukiem (*Uderz o kamień, a wytrysnie mądrość*, red. Świecki Zakon Karmelitów Bosych, Kraków 2002); dni refleksji zorganizowane przez „Carmelitanum” w Poznaniu (z pokłosiem *Św. Teresa Benedykta od Krzyża – Edyta Stein, kobieta i karmelitanka bosa, patronka Europy*, red. S. Niziński, Poznań 2001); dysputa dwóch ambon na temat feminizmu chrześcijańskiego w ujęciu Edyty Stein w bazylice dominikanów w Lublinie, przeprowadzona przez abp. Józefa Życińskiego i Hannę Gronkiewicz-Waltz 27.04.2002 r. (*Życie Karmelu. Dokumenty, Kronika, Informacje. Krakowska Prowincja Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego* 55 (2022), s. 81); tydzień duchowości ze św. Edytą Stein w Karmelitańskim Instytucie Duchowości w Krakowie 6–9.05.2022 r. (akta ukazały się w piątym tomie serii *Karmel Żywy*, Kraków 2023, red. J.W. Gogoła).

³² Faksymile, transkrypcję i fachowy komentarz do listu publikuje kwartalnik Monte Carmelo z Burgos 111 (2003) 1*-32*: *La carta sellada. Carta de Sta. Teresa Benedicta de la Cruz (Edith Stein) a S.S. Pío XI sobre la persecución de los judíos en Alemania (12 de abril de 1933)*. Polską wersję listu w tłumaczeniu Marka Zająca podaje Tygodnik Powszechny z 2.02.2003 r.

inspiratorką antyfaszystowskiej encykliki papieskiej *Mit brennender Sorge*. Istnieją także w wielu krajach (Polska, Niemcy, Holandia, Hiszpania, Włochy, Stany Zjednoczone) towarzystwa noszące jej imię i promujące jej duchowość³³. Wszystko to sprawia, że zmierzamy do sprostania wymogowi *powszechności znajomości* jej doktryny, żądanej od kandydatów do tytułu doktora Kościoła. Możemy też być pewni w odniesieniu do *prawowierności* nauki św. Teresy Benedykty, tak bardzo przecież zakorzenionej w Piśmie Świętym i w myśli chrześcijańskiej, zwłaszcza tomistycznej i karmelitańsko-terezjańskiej. Tym bardziej, że prawowierność tę stwierdzają wota teologów konsultorów, przedłożone podczas procesu kanonizacyjnego³⁴.

Edyta Stein głosi Jezusa, którego odkryła w swojej *Kreuzeswissenschaft*, tj. w swojej, owszem, *wiedzy krzyża*, ale także i w swojej *drodze krzyża*, bo jak sama napisała i potem potwierdziła męczeńską śmiercią: „*Scientiam Crucis* zdobywa się tylko wtedy, gdy się samemu do głębi doświadczy krzyża. Od początku była o tym przeświadczona i powiedziała z całego serca: *Ave crux, spes unica*”³⁵.

Tą *wiedzą krzyża* i tym *doświadczeniem krzyża*, który jest zwycięstwem, tą *mądrością krzyża* pragnie dzielić się dzisiaj ze wszystkimi. Nie czekając na osąd Kościoła, chciejmy doceniać to jej orędzie, podobnie jak czynił to sam św. Jan Paweł II. Jak wyznał kard. Joseph Ratzinger, późniejszy papież Benedykt XVI: „dwie kobiety, obie należące do Zakonu Karmelitańskiego, mogą nam pomóc zrozumieć cały wymiar mądrościowy, stojący u podłoża teologicznej refleksji Jana Pawła II. Pierwsza z nich to Teresa z Lisieux – święta, którą on ogłosił doktorem, a druga to Edyta Stein – pani doktor, którą ogłosił on świętą”³⁶. Czyż jego następcy nie zechcą przyozdobić tytułem doktorskim także świętej pani doktor, którą on najpierw beatyfikował (1987), potem kanonizował (1998) i w końcu ogłosił współpatronką naszego kontynentu (1999)?

Kwestia nadania tytułu doktora Kościoła św. Edycie Stein odżyła w ostatnich latach, czego echem jest decyzja Definitorium Generalnego Zakonu Karmelitów Bosych, wyrażona w liście okólnym do zakonu z 19 marca 2022, w którym czytamy, że „podjęto dialog z postulatorem generalnym w sprawie formułowanej przez różne środowiska chęci zaproponowania św. Teresy Benedykty od Krzyża

³³ Np. *Associazione Italiana Edith Stein* (<https://www.aiesitalia.it/>), *The Edith Stein Society* w Kanadzie (<https://www.canadahelps.org/en/charities/the-edith-stein-society/>) czy z siedzibą w Mediolanie *International Association for the Study of the Philosophy of Edith Stein* (IASPES), zwane też *The Stein Circle* z siedzibą w Mediolanie (<http://www.edithsteincircle.com/>), lub jeszcze Edith Stein Studies Center w Palermo (<https://www.edithstein.eu/>) [dostęp: 1.06.2022].

³⁴ *Gli Scritti della Serva di Dio Edith Stein – Teresa Benedetta della Croce*. Studio ufficiale dei due Teologi censori della S. Congregazione per le Cause dei Santi, Roma 1977.

³⁵ Teresa Benedykta od Krzyża – E. Stein, *Światłość w ciemności*, t. 1, Kraków 1977, s. 280.

³⁶ J. Ratzinger, *Teologia sapenziale. Sollecitudine di Giovanni Paolo II per il Terzo Millennio*, w: *Fede di Studioso e obbedienza di Pastore. Atti del convegno sul 50-mo del Dottorato di K. Wojtyła e del 20-mo di pontificato di Giovanni Paolo II*, a cura di E. Kaczyński, Roma 1999, s. 82-83; por. S.T. Praškiewicz, *Dwie kluczowe postacie kobiece w pontyfikacie Jana Pawła II*, Życie Karmelu. Dokumenty, Kronika, Informacje. Krakowska Prowincja Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego 35 (1999), s. 92.

(Edyty Stein) jako kandydatki na doktora Kościoła. Definitorium wyraziło swoją przychylną opinię i powierzyło o. Christofowi Betschartowi [Rektorowi „Teresianum” – S.T.P.] koordynację prac międzynarodowej komisji, która przeprowadzi analizę teologiczną pism w celu przygotowania *Positio* do ewentualnego doktoratu³⁷. Refleksję nad możliwością ogłoszenia Edyty Stein, powołując się na cytowaną przed chwilą decyzję Definitorium Generalnego, podjęła m.in. Jadwiga Guerrero van der Meijden z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego³⁸.

Zauważmy, że zainteresowani przyznaniem doktoratu św. Teresie Benedykcie od Krzyża zaproponowali już nawet tytuł, który by ją wyróżniał w tym gronie „arystokracji Kościoła”³⁹. Tak jak znani doktorzy noszą swoje tytuły: *doctor marianus* – św. Efreem Syryjczyk, *doctor angelicus* – św. Tomasz z Akwinu, *doctor seraphicus* – św. Bonawentura, *doctor mysticus* – św. Jan od Krzyża, *doctor unitatis* – św. Ireneusz z Lyonu, tak oczekuje się, że będzie ona rozpoznawalna jako *doctor crucis. Utinam!*

5. Obrońcy prawdy

Chcemy jeszcze spojrzeć na kolejny bardzo ważny wątek aktualności przesłania Edyty Stein, utożsamiamy w pojęciu prawdy, tak bardzo potrzebnej we współczesnym zakłamanym świecie, a której to prawdy była ona wielką głosicielką. Odkryła prawdę, przeczytawszy „Księgę życia” św. Teresy od Jezusa, przyjęła chrzest, wstąpiła do Karmelu i pisząc swoje dzieło *Byt skończony a Byt wieczny*⁴⁰, ukierunkowywała czytelnika do spotkania z Chrystusem, gdyż szukała szczerzej prawdy o człowieku i stwierdziła, że „kto szuka prawdy, szuka Boga, choćby o tym nie wiedział”⁴¹, gdyż „Bóg jest Prawdą”⁴².

Dzisiaj świat słucha nauczycieli o tyle, o ile są świadkami⁴³. A takich świadków prawdy chce mieć Bóg. I takim świadectwem życia, umiejętnie łączącym sprawy nauki z wiarą, duchowe życie nadprzyrodzone z krzątaniną codzienności, rozum z sercem, ludzką miłość z Bożą miłością, może poszczycić się niewiele osób; jedną

³⁷ Karmel-Info. Biuletyn Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych 140 (2022), s. 11.

³⁸ Por. <https://opoka.org.pl/News/Polska/2022/edyta-stein-czy-oblubienica-krzyza-zostanie-doktorem-kosciola> [dostęp 10.08.2022]. J. Guerrero van der Meijden interesowała się zagadnieniem już wcześniej; https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/265167/guerrero_van_der_meijden_symbol_tragedii_kryteria_orzekania_eminens_doctrina_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 1.06.2022].

³⁹ Zob. *Rozmowa piętnasta – doktorzy Kościoła*, w: *Przedziwny Bóg w swoich świętych. O świętych i o świętości z o. Szczepanem T. Praśkiewiczem OCD rozmawia Kajetan Rajski* (Świętość Kanonizowana 4), Kraków 2010, s. 143.

⁴⁰ E. Stein (Teresa Benedykta od Krzyża), *Byt skończony a Byt wieczny. Próba wzniesienia się do sensu bytu*, Kraków 1995.

⁴¹ Św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Autoportret z listów (1933–1942)*, Kraków 2003, s. 418 (list nr 542, do Andelgundy Jaegerschmid, z 23.03.1938).

⁴² Tamże.

⁴³ Por. Paweł VI, Adhortacja *Evangelii nuntiandi* (1975), nr 41; Jan Paweł II, Encyklika *Redemptionis missio* (1990), nr 42.

z nich jest właśnie Edyta Stein. To m.in. o niej św. Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio* pisał jako o wzorze łączącym filozofię z wiarą⁴⁴.

W dzisiejszych czasach, gdy mówimy w Kościele tak wiele o tajemnicach światła, o byciu światłością świata w epoce nowej ewangelizacji, potrzebujemy wzorców świętości, mądrości i mężnego, światłego wyznawania wiary. Takim wzorem i punktem odniesienia może być właśnie Edyta Stein – św. Teresa Benedykta od Krzyża. Mówił kilka lat temu jeden z karmelitańskich teologów: „Św. Teresa Benedykta od Krzyża – Edyta Stein, to wspaniała kobieta, filozof i teolog, pełna światła i mocy Ducha Świętego, dana nam przez Boga na ciemności naszej wiary. Trzeba nam dzisiaj gorliwie szukać prawdy i umacniać podstawy wiary przez jej *uwewnętrznienie* – to odpowiedź na nasze czasy tak zagonione, burzliwe, z pustką egzystencjalną (zalewaną alkoholem, zagłuszana decybelami rocka, zatrutowana narkotykami) i ucieczką poza nasze wnętrza. Należy odrzucać łatwe drogi, a wybierać trudniejsze, tak jak do tego wzywa studiowany przez Edytę Stein św. Jan od Krzyża, w jego szkole ona sama, świadomi, że świat robi dziś dokładnie odwrotnie”⁴⁵.

A wielka, nieżyjąca już propagatorka swej współsiostry karmelitanki bosej w Polsce, s. Immakulata Adamska OCD, podkreślała: „Dziś św. Edyta Stein, nasza wielka siostra Teresa Benedykta od Krzyża, karmelitanka bosa, znak pojednania, ukazuje nam drogę nowego początku, nowego świata wzniesionego na gruzach strasznej przeszłości. Jest również znakiem nadziei na budowanie braterstwa w duchu Chrystusowym, gdzie panuje prawda, dobro i piękno, tak charakterystyczne dla jej duchowej postawy wobec zasadniczych wartości egzystencjalnych i zbawczych”⁴⁶.

* * *

Edyta Stein (Teresa Benedykta od Krzyża), patronka na nasze czasy, pozostaje patronką w kwestii ekumenizmu i dialogu chrześcijańsko-żydowskiego, które były przecież tak bardzo drogie jej sercu, a które mogą być odczytywane jako pewne *novum* naszego czasu. Nadto wobec wypaczeń dotyczących postrzegania płci, biblijnej i wynikającej z prawa naturalnego godności misji kobiet i mężczyzn, prezentuje właściwą postawę i jest propagatorką chrześcijańskiego feminizmu. Uczy nas także poszukiwania prawdy i zachęca do bycia jej męczennicami we współczesnym, nierzadko zakłamanym świecie. W końcu perspektywa przyznania jej, jako piątej kobiecie, a trzeciej karmelitance bosej tytułu doktora Kościoła, i to *doctoris crucis* (doktora krzyża), stawia ją na równi z tymi, których *eminens doctrina* (wzniosła doktryna) może – jak zdefiniowana jest misja doktorów – *errorum tenebrae profligare* (zwycięzać ciemności błędu),

⁴⁴ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio* (1998), nr 74.

⁴⁵ W. Tochmański, Podsumowanie, w: Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła? *Materiały z sesji naukowo-pastoralnej*, red. tenże, Kraków 2003, s. 49-50.

⁴⁶ Tamże, s. 51-52.

obscura dilucidare (rozjaśniać niezrozumiałe treści), *dubia declarare* (rozwiązać wątpliwości), *Scripturarum enigmata reserare* (odkrywać tajemnice Pisma Świętego) i *mores derigere* (prostować obyczaje)⁴⁷.

Bibliografia

Źródła

- Acta Capituli Generalis Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*, Abulae 2003.
 Communicationes Ordinis Carmelitarum Discalceatorum 3(2000), nr 89.
Gli Scritti della Serva di Dio Edith Stein – Teresa Benedetta della Croce. Studio ufficiale dei due Teologi censori della S. Congregazione per le Cause dei Santi, Roma 1977.
 Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas beatyfikacji Siostry Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/jan-pawel-ii/jan-pawel-ii-przemowienia-i-homilie/jan-pawel-ii-przemowienia-i-homilie-homilie-na-beatyfikacje-i-kanonizacje-osob-konsekrowanych/1987-05-01-kolonia-homilia-wygloszona-podczas-beatyfikacji-siostry-teresy-benedykty-od-krzyza-edyty-stein-22241/> [dostęp: 1.06.2022].
 Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio* (1998).
 Jan Paweł II, Encyklika *Redemptionis missio* (1990).
 Jan Paweł II, *Motu proprio quibus Sancta Birgitta de Suetia, Sancta Catharina Senensis et Sancta Teresia Benedicta a Cruce continentis Europae compatronae proclamantur*, *Acta Apostolicae Sedis* 97 (2000), s. 220-229.
 Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli wspólnoty żydowskiej podczas pielgrzymki apostołskiej do RFN. Moguncja, 19 listopada 1980 r.*, *Acta Apostolicae Sedis* 73 (1981), s. 79.
 Paweł VI, Adhortacja *Evangelii nuntiandi* (1975).
 Stein E. (Teresa Benedykta od Krzyża), *Byt skończony a Byt wieczny. Próba wzniesienia się do sensu bytu*, Kraków 1995.
 Stein E., *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, Kraków 2005.
 Św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Autoportret z listów (1933–1942)*, Kraków 2003.
 Św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Kobieta. Pytania i refleksje*, Kraków 2015.
 Teresa Benedykta od Krzyża – E. Stein, *Kobieta. Jej zadanie według natury i łaski*, Tuchów 1995.
 Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), *Światłość w ciemności*, Kraków 1977.
Urbis et Orbis, Concessionis Tituli Doctoris Ecclesiae s. Alphonsi Mariae de Ligorio, *Acta Sanctae Sedis* 6 (1870).
 Życie Karmelu. Dokumenty, Kronika, Informacje. Krakowska Prowincja Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego nr 55 (2022).

⁴⁷ *Urbis et Orbis, Concessionis Tituli Doctoris Ecclesiae s. Alphonsi Mariae de Ligorio*, *Acta Sanctae Sedis* 6 (1870), s. 317; por. P. Lambertini (Benedetto XIV), *De servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, Città del Vaticano 2022, IV/3,11,13: „Ad constituendum Ecclesiae Doctorem, tria illa requiri, videlicet eminentem doctrinam, insignem vitae sanctitatem et Ecclesiae declarationem” (s. 246).

Opracowania

- Christian and Jewish Perspectives in Edith Stein*, red. W. Herbstrith, Washington 1998.
- Chrostowski W., *Żydzi i judaizm w nauczaniu Jana Pawła II 1978–2005*, Warszawa 2005.
- Erinnere dich – vergiss es nicht. Edith Stein – christlich-jüdische Perspektiven*, red. W. Herbstrith, Annweiler–Essen 1990.
- Grzegorzczak A., *Kobieta Światła. Kwestia prawdy i feminizmu w pismach E. Stein*, w: *Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła? Materiały z sesji naukowo-pastoralnej*, red. W. Tochmański, Kraków 2003, s. 20-38.
- Lambertini P. (Benedetto XIV), *De servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, Città del Vaticano 2022.
- Materiały z Sesji naukowo-pastoralnej „Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła?”*, red. W. Tochmański, Kraków 2003.
- La carta sellada. Carta de Sta. Teresa Benedicta de la Cruz (Edith Stein) a S.S. Pio XI sobre la persecución de los judíos en Alemania (12 de abril de 1933)*, Monte Carmelo 111 (2003), s. 1*-32*:
- Odkrywanie Boga. Święta Teresa Benedykta od Krzyża*, red. J. Machniak, J.W. Gogola, Kraków 1998.
- Praškiewicz S.T., *Dwie kluczowe postacie kobiece w pontyfikacie Jana Pawła II*, w: *Życie Karmelu. Dokumenty, Kronika, Informacje*. Krakowska Prowincja Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego 35 (1999).
- Ratzinger J., „*Teologia sapienziale*”. *Sollecitudine di Giovanni Paolo II per il Terzo Millennio*, w: *Fede di Studioso e obbedienza di Pastore. Atti del convegno sul 50-mo del Dottorato di K. Wojtyła e del 20-mo di pontificato di Giovanni Paolo II*, a cura di E. Kaczyński, Roma 1999, s. 82-83.
- Rozmowa piętnasta – doktorzy Kościoła*, w: *Przedziwny Bóg w swoich świętych. O świętych i o świętości z o. Szczepanem T. Praškiewiczem OCD rozmawia Kajetan Rajski (Świętość Kanonizowana 4)*, Kraków 2010.
- Russo A., *Figlia di Israele e figlia del Carmelo. Pagine di un cammino interiore di Edith Stein*, Milano 2000.
- Sancho Fermín F.J., *Edith Stein, Modelo de mujer cristiana*, Burgos 1998.
- Svidercoschi G.F., *Il papa e l'amico ebreo. Storia di un'amicizia ritrovata*, Città del Vaticano 2014.
- Św. Teresa Benedykta od Krzyża – Edyta Stein, kobieta i karmelitanka bosa, patronka Europy*, red. S. Niziński, Poznań 2001.
- Tochmański W., *Podsumowanie*, w: *Materiały z sesji naukowo-pastoralnej „Święta Edyta Stein Doktorem Kościoła?”*, Kraków 2003, s. 49-50.

Netografia

- Associazione Italiana Edith Stein, <https://www.aiesitalia.it/>.
- Edith Stein Jahrbuch, <https://www.karmelocd.de/angebote/literatur-und-publikationen/edith-stein-jahrbuch.html>.
- Edith Stein Studies Center w Palermo, <https://www.edithstein.eu/>.
- Edyta ukazuje kobietę w pełnym blasku i formacie*, https://opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/gk201206_przyjazn [dostęp: 1.06.2022].

- Grzegorzcyk A., *Nauka Edyty Stein o kobiecie wobec współczesnych tendencji feministycznych*, <https://teologiapolityczna.pl/anna-grzegorzcyk-nauka-edyty-stein-o-kobiecie-wobec-wspolczesnych-tendencji-feministycznych> [dostęp: 1.06.2022].
- <http://edytastein.org.pl/pl/konferencja-naukowa-2020-2/> [dostęp: 1.06.2022].
- <https://opoka.org.pl/News/Polska/2022/edyta-stein-czy-oblubienica-krzyza-zostanie-doktorem-kosciola> [dostęp: 10.08.2022].
- https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/265167/guerrero_van_der_meijden_symbol_tragedii_kryteria_orzekania_eminens_doctrina_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 1.06.2022].
- <https://swjadwigalublin.pl/patronka-sw-jadwiga-krolowa/> [dostęp: 1.06.2022].
- <https://wroclaw.gosc.pl/doc/7877256.Edyta-Stein-kobiecosc-i-meskosc> [dostęp: 1.06.2022].
- <https://wroclaw.ipn.gov.pl/wro/aktualnosci/167804,Konferencja-poswiecona-Edycie-Stein-Patronce-Europy-Duszniki-Zdroj-12-lipca-2022.html> [dostęp: 1.06.2022].
- <https://www.causesanti.va/it/santi-e-beati/edwige.html> [dostęp: 1.06.2022].
- <https://www.karmel.pl/instytucje/centrum-kultury-duchowej-communio-crucis-im-sw-edyty-stein-wspolpatronki-europy/> [dostęp: 1.06.2022].
- International Association for the Study of the Philosophy of Edith Stein (IASPES), <http://www.edithsteincircle.com/>.
- The Edith Stein Society w Kanadzie, <https://www.canadahelps.org/en/charities/the-edith-stein-society/>.

Słowa kluczowe: dialog chrześcijańsko-żydowski, współpatronka Europy, kobieta, doktor Kościoła, prawda

Keywords: Christian-Jewish dialogue, a patron saint of Europe, woman, Doctor of the Church, truth